

ANDRZEJ PRASZEK

Przejawy agresji

– w szkołach gimnazjalnych

Na lekcji często zdarzają się sytuacje, gdy emocje decydują o zachowaniu młodzieży. W grach zespołowych czy też w bezpośredniej rywalizacji sportowej agresja jest czymś naturalnym i pożądanym. Jest ona kontrolowana przez szczegółowe przepisy dotyczące każdej formy rywalizacji i nadzorowana w przypadku szkolnych zajęć przez nauczyciela prowadzącego, który jest sędzią i mediatorem.

Zracji specyfiki wykonywanego zawodu – jestem nauczycielem wychowania fizycznego – stykam się bezpośrednio z agresją złością i przemocą. Udział w Seminariach¹ i ciągłe doskonalenie warsztatu pracy zwróciły moją uwagę na porównanie specyfiki pracy w szkole średniej i gimnazjum. Inspiracją stały się dyskusje na temat problematyki wychowania fizycznego poruszane na Seminarium organizowanym przez MSCD Wydział w Warszawie, gdzie miałem okazję zapoznać się z opiniami moich kolegów nauczycieli z różnych szkół i środowisk Mazowsza.

Szkoła jest miejscem sprzyjającym powstawaniu zachowań agresywnych. Środowisko nauczycielskie, zamiast przemoc kontrolować i niwelować, często dostarcza młodzieży agresywnych wzorców. Z drugiej jednak strony należałoby zadać pytanie: w jakim stopniu szkoła – jako placówka działająca w zróżnicowanych uwarunkowaniach społecznych – ma realne szanse na skuteczność postępowania pedagogicznego. Moim zdaniem, przy obecnej formie organizacyjnej modelu kształcenia i wychowania – bardzo znikome i przypadkowe. Szkoła jest tylko jednym z elementów środowiska edukacyjnego i bez wsparcia rezultaty jej działań będą ograniczone. Proces wychowania, w którym również zawiera się problem przemocy i agresji, jest działaniem długotrwałym. Jeżeli

Szkoła jest tylko jednym z elementów środowiska edukacyjnego i bez wsparcia rezultaty jej działań będą ograniczone. Proces wychowania, w którym również zawiera się problem przemocy i agresji, jest działaniem długotrwałym. Jeżeli reformy i koncepcje będą się zmieniały dotychczasowym tempie, to żadna szkoła nie podoła takiemu wyzwaniu.

reformy i koncepcje będą się zmieniały dotychczasowym tempie, to żadna szkoła nie podoła takiemu wyzwaniu. Media elektroniczne odgrywają w życiu młodzieży bardzo poważną rolę. Dziś można właściwie mówić o uzależnieniu od komputera, telefonu komórkowego czy telewizji. Co niesie przekaz medialny i czy jest on w najmniejszym stopniu zgodny z oczekiwaniami rodziców i wychowawców? Jestem zaskoczony skalą zjawiska agresji w przeciętnej szkole gimnazjalnej, zaprezentowany poniżej „katalog” jej przejawów uwidacznia problem. Nie można też pominąć roli rodziny jako fundamentalnej składowej w wychowaniu młodzieży,

¹ Seminarium Badawcze Nauczycieli Wychowania Fizycznego organizowane przez Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli Wydział w Warszawie.

jak również wzorców zachowań, jakie może ona generować. Istotna są również grupy rówieśnicze czy organizacje młodzieżowe, które mają za zadanie wspomagać placówki oświatowe. „*Dzieci nie uczą się na podstawie naszych słów, ale czynów*”². Cytat powyższy doskonale oddaje sposób, w jaki powinniśmy oddziaływać wychowawczo na naszych podopiecznych.

Obserwowane przeze mnie zachowania agresywne można podzielić na dwie grupy: **agresję fizyczną i agresję psychiczną**. W celu usystematyzowania mojego zbioru wyróżniłem formy agresji ze względu na podmioty oddziaływać. Interakcje dotyczą relacji:

- uczeń – uczeń
- uczeń – nauczyciel
- uczeń – personel szkoły
- uczeń – wyposażenie szkoły

Istnieją także inne typy zachowań agresywnych np.: nauczyciel – nauczyciel, ale nie one są przedmiotem moich rozważań. Skupiłem moją uwagę na uczniu jako głównym podmiocie niniejszej wypowiedzi.

Przedstawiony katalog, jak również informacje z badań prowadzonych przez różne placówki – potwierdzają fakt narastającej fali agresji i przemocy w szkole³. Pomijając szkołę jako instytucję wychowawczą specjalnie w tym celu powołaną, należy wymienić następujące składowe, również odpowiedzialne za kształtowanie i wychowanie młodzieży: *rodzina, organizacje powołane do pracy z młodzieżą (kościół, ZHP, stowarzyszenia itp.), media, grupa rówieśnicza, wzorce osobowe*.

Bezspornie najważniejszą z nich jest rodzina, która jest pierwszym i podstawowym oparciem dla życia i funkcjonowania człowieka. Pierwsze nawyki i doznania są wynoszone z domu rodzinnego. Instytucja ta jest najstarszą i, moim zdaniem, najważniejszą w kształtowaniu młodzieży. Od niej zależy większość zachowań i predyspozycji, włącznie z przejawami agresji. Jeżeli jest to rodzina pełnowartościowa, a co za tym idzie wychowawczo wydolna – inne instytucje jedynie ją wspierają i pomagają.

Rodziny nie są w stanie zastąpić nawet najlepiej działające i zorganizowane placówki.

W dzisiejszej dobie media elektroniczne są składową mającą znaczący wpływ na zachowanie nie tylko młodzieży, ale całych społeczeństw. Ich opiniotwórcza rola zawładnęła umysłami ludzi na Ziemi. Bombardowani bez jakiegokolwiek kontroli często sprzecznymi informacjami – musimy zmagać się z wydobyciem istotnych elementów przekazu. Dorosli są wyposażeni w pewnego rodzaju „sito” i mogą bronić się przed zalewem bodźców, ale młodzież – bardziej podatna i przyjmująca w większości wszystko bezkrytycznie – nie ma takiej możliwości. Tu należałoby wrócić do roli kontrolnej rodziny, która powinna pełnić funkcję opiniotwórczą. Nie jesteśmy w stanie i nie powinniśmy zablokować dopływu informacji, ale jako rodzice mamy wpływ na ich interpretację.

Nie mniej ważną składową, mającą wpływ na młodego człowieka, jest grupa rówieśnicza. Pod wpływem przyjaciół nawet najbardziej stabilne jednostki mogą radykalnie zmienić swoje zachowania a nawet światopogląd. Ale i w tym przypadku wpływ rodziców może być odpowiednim remedium.

Następną składową kreującą zachowania są wzorce. Pod pojęciem tym kryje się wiele rzeczy i możliwości. Jednym może być sposób rozwiązywania pojedynczej sytuacji, innym natomiast całościowy model postępowania lub ogólna postawa życiowa. Można się wzorować na fikcyjnej postaci z filmu czy z literatury (wpływ mediów), ale przykładem może być osoba z najbliższego otoczenia. Wzorce są kreowane przez media, szkołę czy organizacje i stowarzyszenia. Zawsze pozostaje pytanie, który ze wzorów przyjmie młody człowiek? Jeżeli rodzina wykonała pracę opiekuńczo-wychowawczą w sposób odpowiedni – to co do wyboru nie będzie obaw, ale jeżeli gdzieś popełniono błąd to wynik może być zaskakujący i przypadkowy. Na podsumowanie tej części wypowiedzi posłużę się cytatem: „*Stwierdzenie, że przyczyną złego zachowania*

² *Encyklopedia Pedagogiczna* pod red. W. Pomykała, Fundacja Innowacja, Warszawa 1997.

³ *Raport z Badań Przeciw Przemocy w Szkole*. Zadanie zrealizowane na zlecenie Wojewody Łódzkiego w ramach rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpiecznie”, obejmującego obszar – Bezpieczeństwo w szkole, Warszawa, grudzień 2007.

dzieci i młodzieży mają źródło w tym co robią dorośli, ponieważ właśnie oni tworzą wychowujące środowisko społeczne oraz dysponują wielorakimi środkami dyscyplinowania, prowadzi do wskazania odpowiedzialności za postawy młodego pokolenia najważniejszej instytucji społecznej organizującej życie zbiorowości – państwa⁴.

W opracowaniu zajmowałem się agresją wśród młodzieży gimnazjalnej. Staralem się przedstawić mój pogląd na składowe w sposób bardzo ogólny. Agresja i przemoc jest tylko wycinkiem wpisanym w mentalność i wychowanie, ale panowanie nad jej przejawami i reagowanie na nią jest integralnie wpisane w naszą osobowość. Wszystkie cechy są kształtowane na przestrzeni życia osobniczego człowieka i nie dzieje się nic bez przyczyny. Wypowiedź moja nie odpowiada na pytanie dlaczego stan agresji i przemocy narasta wśród młodzieży, a jedynie zarysowuje problem. W moim odczuciu płaszczyzny światów w jakich żyjemy my dorośli i nasi podopieczni nie są takie same i tylko stykają się na niewielkiej przestrzeni. Linią styczną jest nasza możliwość modelowania i oddziaływania, przez niektórych postrzegana jako narzucanie norm, znaczeń, wzorów czy zachowań. Kluczem do takiej sytuacji jest zrozumienie płaszczyzny na którą chcemy mieć wpływ. Dopasowanie naszych ubrań do ubrania dziecka nie będzie zakończone sukcesem i nie tylko o rozmiar tu chodzi.

Poniżej przedstawiam katalog zachowań agresywnych, jakich byłem bezpośrednim świadkiem lub miałem możliwość zweryfikowania ich zajścia – w ciągu pierwszych pięciu miesięcy mojej pracy w gimnazjum.

Katalog zaobserwowanych zachowań agresywnych

● *Uczeń – uczeń (agresja fizyczna):*

- 1) popychanie, szczypanie, klepanie, podstawianie nóg;
- 2) zamykanie w pomieszczeniach;
- 3) zabieranie przedmiotów stanowiących własność innych;
- 4) kopanie, przewracanie, wykręcanie rąk;
- 5) uderzanie pięścią;

- 6) nadeptywanie na stopy;
- 7) rzucanie przedmiotami;
- 8) strzelanie z procy;
- 9) duszenie, ciągnięcie za ubranie;
- 10) uderzanie głową;
- 11) plucie;
- 12) oblewanie wodą lub innymi płynami;
- 13) mazanie długopisem, flamastrem;
- 14) podkładanie kłujących przedmiotów;
- 15) ściąganie części garderoby;
- 16) ciągnięcie za włosy;
- 17) niszczenie własności innych.

● *Uczeń – uczeń (agresja psychiczna)*

- 1) krzyki,
- 2) przekleństwa,
- 3) zastraszanie,
- 4) groźby,
- 5) zmuszanie do czegoś,
- 6) wyłudzenie pieniędzy,
- 7) obmawianie,
- 8) rozpowszechnianie fałszywych informacji,
- 9) wyśmiewanie,
- 10) krytykowanie.

● *Uczeń – nauczyciel (agresja fizyczna):*

- 1) rzucanie przedmiotami,
- 2) wyrywanie przedmiotów,
- 3) niszczenie własności nauczyciela.

● *Uczeń – nauczyciel (agresja psychiczna)*

- 1) krzyki,
- 2) obelgi,
- 3) przekleństwa,
- 4) obmawianie,
- 5) rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji,
- 6) wyśmiewanie,
- 7) krytykowanie,
- 8) nie wykonywanie poleceń,
- 9) przeszkadzanie w prowadzeniu lekcji,
- 10) groźby.

● *Uczeń – personel szkoły (agresja fizyczna)*

- 1) zamykanie w pomieszczeniach,
- 2) odpychanie,
- 3) rzucanie przedmiotami.

⁴ J. Królikowska, *Agresja dzieci i młodzieży – wyjaśnienie socjologiczne*, w: pod red. M. Libiszowski-Żółtkowskiej, K. Ostrowskiej, *Agresja w szkole diagnoza i profilaktyka*, Warszawa 2008, s. 145.

● *Uczeń – personel szkoły (agresja psychiczna)*

- 1) krzyki,
- 2) obelgi,
- 3) przekleństwa,
- 4) groźby,
- 5) obmawianie,
- 6) wyśmiewanie,
- 7) krytykowanie,
- 8) rozpowszechnianie fałszywych informacji.

● *Uczeń – wyposażenie szkoły:*

- 1) niszczenie wyposażenia;
- 2) malowanie, rysowanie, brudzenie wyposażenia;
- 3) kopanie drzwi;
- 4) wrywanie klamek, kontaktów, kranów, zamków;
- 5) niszczenie klawiatury komputera;
- 6) odkręcanie śrub i nakrętek;
- 7) kradzieże wyposażenia.

W powyższym katalogu niektóre typy zachowań pojawiają się częściej – np. krzyk występuje bardzo często w relacjach między podmiotami. Większość zachowań agresywnych w szkole nie jest niczym nowym, jedynie skala ich występowania jest zatrważająca. Żyjemy w czasach afirmacji przemocy. Dzięki mediom elektronicznym świat skurczył się i wiadomości docierają do nas szybciej niż 20 lat temu. W poszukiwaniu sposobów na przyciągnięcie uwagi eksponowane są wydarzenia o zabarwieniu emocjonalnym, wywołującym wstrząs pomimo że jest to tylko ułamek rzeczywistości. Otwarte pozostaje pytanie: *Jak należy w sposób kompleksowy przeciwdziałać fali agresji w szkole, ponieważ dotychczasowe działania nie są efektywne.*

mgr Andrzej Praszek
nauczyciel mianowany
Gimnazjum nr 143 Warszawa

Fot. Archiwum Raabe